

Kemal Karpat ile Siyaset Tarihi Üzerine

İzninizle bu söyleşiyi üç tema etrafında gerçekleştirmek istiyoruz: İlki, sizin şahsî maceranız, Türk siyasî tarihi çalışmaları içerisinde akademik çalışmalarınızın seyri. İkincisi, Türkiye'deki ve dünyadaki Türk siyaset tarihi çalışmaları üzerine düşünceleriniz. Bugünkü kazanımlarımız nelerdir, sorunlarımız nelerdir, başka neler yapabiliriz? Üçüncüsü ise, bugünün Türk siyaseti üzerine görüşleriniz. İsterseniz önce şahsî maceranızla başlayalım.

Kemal Karpat: Bana diyorlar ki “Sen Amerika'dan bu Türk toplumunu nasıl tanıyacaksın?” Halbuki ben öyle birisi değilim, ben bu ülkeyi karış karış gezdim. “Sen bu ülke hakkında bir sürü şeyler yazıyorsun. Nasıl yazıyorsun? Sen orada yaşamıyorsun” diyorlar. Hatta bir kere çok yüksek bir memur açıkça bunu bana söyledi. Bize gelip sorsunlar, “Sen ne bilirsin bu işleri, Amerika'da oturup sen Türkiye hakkında bilgiler veriyorsun falan gibi.” Çünkü her şeyin resmî kanallardan çıkmasına alışmış bir mantalite. Benim öteden beri ana merakım bir şeyi köküne inerek, ister insan olsun ister olay olsun onu en köklü bir şekilde anlamaktır. Eğer hayatta bir özelliğim olmuşsa, ana özelliğim bu olmuştur: dibine kadar incelemek. Söylediğim gibi ben Anadolu'yu karış karış gezdim, köylerde kaldım, kasabalarda kaldım, çeşitli insanlarla temas ederek onların fikrini aldım. Ve bunları yaptığım seneler, İstanbul'dan bilhassa üniversitelerden kimse Anadolu'ya gidip, köylere, kasabalara gidip oradaki insanlarla temas etmiyordu. Ben 60'lardan bahsediyorum. Partileri incelemek için bir hayli zaman Gaziantep'te kaldım. Çünkü benim bir projem vardı. Onu bitiremedim. Üç vilayetteki siyasî partilerin tarihî kökenlerini ve oralardaki partilere hakim olan kimselerin ne gibi ailelerden geldiğini tespit etmekti. Bunun için de Balıkesir, Erzurum ve Gaziantep'i seçmiştim. Bu üç yere de gittim, tespitlerimi

yaptım. Yalnız Gaziantep'te çok daha uzun çalışmak imk nı buldum. Oradaki aileleri inceledim. O zaman anladım ki; bizim bugünkü birçok parti çekişmeleri, parti davaları ve bilhassa şahışlar arasındaki alışverişler, anlaşmazlıkların kökenleri tarihte mevcut. Mesela İttihat ve Terakki devrinde Gaziantep ve bölgesinde hakim olan ailelerin Cumhuriyet devrinde de hakim olduğunu görüyoruz. Halkı temsil eden aile var, devleti temsil eden aile var. Bu devleti temsil edenler sonradan mesela İttihat ve Terakki'nin öncüleri ve sonra Halk Partisi'nin öncüleri ve temsilcileri olmuş. Devletçilik böyle gelişiyor. Ondan sonra halktan gelen gruplar var. Bunların bazılarının kökenleri Türk aşiretlerine kadar gidiyor, bazıları din mensuplarına kadar gidiyor. Ama bir yerde bu partilerin kökenlerini oluşturan ana nedenler sosyal, ekonomik ve son noktada ideolojik oluyor. Gaziantep'teki çalışmamı bayağı yürüttüm. Bende dosyaları mevcut. XIX. Yüzyılın başında meydana gelen değişikliklere karşı halk arasında yerel bir tepki var. Bunlar III. Selim zamanına, II. Mahmut zamanına giden Tanzimat'tan evvelki değişmelerdir. Benim ana tezim şudur: Türkiye'de değişmeler Tanzimat'la başlamış değildir. Bilakis Tanzimat dahi temeldeki bu değişmelere bir cevaptır. Biz bunu öyle ele almadık. M esseselerimizi Batı'dan alınan modellere göre geliştirilmiş bir şey olarak sunduk. Halbuki böyle değil. Bunu çeşitli defalar yazdım. O zaman Gaziantep bölgesinde olup bitenlere karşı halk şairlerinin tepkisi var. Benim elime geçen bazı şiirlerde çok açık olarak bu tepkileri gördüm. Adam yazıyor kendi halk diliyle. Kıyametler kopuyor, şu oluyor bu oluyor diye. Yani bu kadar ilginç şeyler var. Ama malum bizim meslekte kötü bir huy vardır: İnsan kendi merakını tatmin ettikten sonra her şeyi bir yana bırakır, ben de öyle yaptım. Bütün bunları Gaziantep'te araştırıp çizdikten sonra öğrendim, sonra başka yerlere, başka yörelere geçtim. Balıkesir'le de bir müddet meşgul oldum. Orada da bambaşka bir manzara var. Balıkesir'in dağ bölgeleri var, obalar var. İki arasında ilişkiler var. Erzurum yine başka. Fakat bütün bunların ortak noktaları da vardır. Onları hâlâ yayınlayacağız.

 zyaşam  yk n ze en başından başlayalım mı?

şimdi oraya geleceğim. Bunları ben oralarda öğrendim. O adamlardan öğrendiğim şeyleri hiçbir kitap bana öğretemez. Hacı, hoca, efendi gibi unsurları hiç kimse bana kitaplardan öğretemez. Benim ampirik yaklaşımım budur. Erzurum'dan bahsederken, bir küçük olayı anlatmadan geçemeyeceğim. Her yerde yaptım gibi o devirde partileri ziyaret ediyorum, parti başkanlarıyla konuşuyorum. Partiniz nedir, ne yapar falan diyorum. Cum-

huriyet Halk Partisi Merkezi'ne gittim. Söyledik profesör falan diye. Orada duran kapıcı tak tak vurup girdi. "Gelsin buyursun." Baktım büyük bir masa, adam tek başına duruyor. Kravatlı. "Buyrunuz" dedi. Konuşmaya başladık. Adam cehaletten, şundan bundan yakınmaya başladı. Biz olmasaydık burada şöyle olurdu, böyle olurdu gibi konuşmaya başladı. Biz öyle konuşurken köylünün birisi tak tak kapıya vurup içeri girdi. "Beyefendi bir ricam var sizden", "Çık dışarı ulan" dedi. "Buna kim izin verdi, ben meşgulüm görmüyor musun? Çık dışarı" dedi. Böyle attı. Demokrasi bu. Başkanla konuşmayı bitirdikten sonra o zaman Yeni Türkiye Partisi vardı, Adalet Partisi vardı. Onlara gittim. Oraya girdim, halk böyle kaynaşiyor, kimin müdür, kimin parti başkanı olduğu belli değil. "İşte fark" dedim: CHP, giren köylüyü kapı dışarı ediyor. Öbür tarafta yüzlerce adam, her tarafta kaynaşan bir kardeşlik duygusu var. Bunları bir kere yerinde gördüğümüz zaman bu size açıkça Türkiye'de devamlı geçerliliği olan bir olayı gösteriyor.

Dobruca'daki köklerinize gelirsek...

Peki ama nasıl tanıyorsun sen bu toplumu diye soruyorlar. Anlattığım gibi tesadüf, hayatın bir tesadüfü. Benim doğduğum Dobruca'nın Babadağ kasabası, Armutlu köyü 1878'de Osmanlı Devleti'nden koparılarak Romanya'ya verilmiş ve oraya o sene Romen hükümeti yerleşmiş. O tarihlerde halkın yüzde 60-70'i Müslüman Türktü. Tabii Romenler orayı birden bire değiştiremeyecekleri için ve Berlin Muahedesine göre de oranın her şeyini aynen muhafaza yükümlülüğü altına girdikleri için halkı kendi âdetleri, gelenekleri, her şeyiyle aynen bırakmışlar. Yani dediğim gibi orayı dondurmuşlar. Bunun üzerine Romenler oraya modern Fransız tipi bir idare, okul vb. yerleştirmişler. İşte ben böylece çok az kimseye nasip olan bir şeye malik oldum. Ben bir geleneksel Osmanlı Türk ortamı içerisinde, bozulmamış bir cemiyet içinde büyüdüm. Ben köyde doğdum. Armutlu köyünde, Babadağ kasabasında. Bizim Babadağ'da evimiz vardı. Ve bizim her şeyimiz geleneksel, Osmanlı ve Türktü. Benim büyüdüğüm yıllar, yani 1920'lerin sonlarına doğru, bir taraftan Romen idaresi var, ama biz evde Türkçe konuşuyoruz, oruç tutuyoruz, hiç olmazsa bayramlarda camilerde gidip namaz kılıyoruz, teravih kılan var. Böyle bir yerde büyüyünce insan bir yerde kendi kimliğini, benliğini çok daha iyi anlıyor. Diğer yanda karşısında bulunan kimsenin de özelliklerini, o zaman Batı'yı temsil eden Romen eğitimini, siyasi idaresini de tamamıyla anlıyor. Ve burada Türkiye'de bizim birçoklarımızın maruz kaldığı o ikilik ortadan siliniyor. Biz ve onlar, Şark ve Garp, Doğu ve Batı, ikisi de birarada yaşayabiliyor. Orada Dobru-

ca'da Türk ve Müslüman ayrılmazdı, aynıydı. Türkiye'de yapılmak istendiği gibi, ikisi arasında bir ayrılık yoktu. Bunlar pekala birarada yaşıyordu. Benim bugün Türkiye'de olduğunu iddia ettiğim olay da budur. Araştırmalarımın merkezinde bu oluşum var.  z ne dönmek, fakat aynı zamanda meden , muasır olmak. Bütün  detleriyle bu şekilde büyüyen bir adam, benim gibi bir kimse Anadolu'nun bir köyüne gittiği zaman kendini çok rahat hissediyor. Kendimi aynı kendi k y mde, kendi evimde hissediyordum. Evet telaffuz farkı vardı, şu vardı, bu vardı, fakat temelde kültür aynıydı, değerler aynıydı, reaksiyonlar aynıydı. Ben kendimi nerede huzursuz hissettim? Okumuş muhitlerde.  nk  orada bir zorlama hissediyordum bir yerde. Bu Atatürk'le, Atat rk l k'le alakalı bir şey değil. Biz Romanya'da, Dobruca'da hepimiz Atatürk'ün hayranıydık. Orada istisnasız herkes Atatürk'  destekliyordu. Hocasından tutunuz, en basit köylüsüne kadar, "Bizim Atatürk", "Kemal Paşa" diyorlardı. O bakımdan bir problemin yoktu benim. Ama kendi kültürüne karşı, kendi geleneğine karşı, kendi geçmişine karşı yanlış, düpedüz köksüz görüşler beni rahatsız ediyordu. Onun için çok defa bana soruyorlar: "Niye Amerika'ya gittin?" Ben de "Türk kalmak için Amerika'ya gittim" diyordum. Belki bu size bir mana ifade etmez.  nk  Amerika'da kimse benim T rkl ğ mle, dinimle alâkadar olmadı. Kaldı ki bende aşırlık yoktur. Ne aşırı dincilik, ne aşırı milliyetçilik, ne aşırı demokrasi. Ben belki tabiat itibarıyla sert, keskin bir insanım ama, düşüncemde, hareketimde, görüşümde aşırlık yoktur. Aşırlık insana bir şey getirmez. Öyle olduğum halde bunu söylüyorum. Türk kalmak için ben Amerika'ya gittim ve ben Amerika'da tam manasıyla T rkleştim. Neden?  nk  orada rahat, serbest her şeyi okumaya imkan buldum. Türkiye'de bulunmayan kitapları orada buldum. Birçok dillerde eserleri buldum. Yukarıda bahsettiğim oluşuma gelince, benim şu anda Türkçeye çevrilmekte olan son kitabımda bütün bunları anlatıyorum. Benim en önemli çalışmam. Ben yedi-sekiz sene o kitap üzerinde çalıştım. Kitabın başlığı * sl m'ın Siyasileşmesi (The Politicization of Islam)*. Ana fikri şu: Osmanlı Devleti'nin son devirlerinde kimlik, devlet, toplum ve dinin tekrar yapılanması.  nk  benim nazarımda modernleşme budur: Tekrar yapılanmak. Fikir itibarıyla tekrar yapılanmak. Ve bu, Abdülhamit ve İttihat ve Terakki devrinde olmuştur. Cumhuriyet devrinde tamamlanmıştır. Cumhuriyet devrinde 1945'lere kadar bu yapılaşma devresi tamamlanmıştır. Ondan sonra bu yapılaşmanın sağdan, soldan sivri uçları kesilmeye başlamıştır. Ve benim  niversite hayatımın tamamı Osmanlı'yı ve modern Türkiye'yi incelemekle geçmiştir, diyebilirim. Ve bütün bunların sentezi olan fikirlerim de bu son kitabımdadır.

Hocam, akademik çalışmalarınıza baktığımızda doktora tezinizin Türkiye’de demokrasiye geçişin meseleleri üzerine olduğunu görüyoruz. Orada da tarihsel bir analiz var. Daha sonra 1960’larda Türkiye’de sivil toplum, siyaset asker ilişkileri, Türkiye’nin temel meseleleri, sosyal değişimi, kültürel değişimi üzerine yazdığınızı, ama sonradan XIX. yüzyıla inip kökleri araştırmaya başladığınızı görüyoruz. Bu baştan beri bilinçli bir çaba mıydı? Yoksa zaman içinde araştırmalarınız sizi bu yönlere mi getirdi?

Bilinçli bir çabaydı.

Çünkü daha sonra tamamen XIX. yüzyıl çalışıyorsunuz.

Benim yetişme tarzım böyleydi. Romanya’da okuldayken de tarihe karşı büyük merakım vardı. Ve öğretmen olarak yetiştim. Fakat aynı zamanda birçok meselelere de büyük ilgi duyuyordum. Ve bunlar arasında ilgi duyduğum fakat kafamda o zamana kadar şekillendiremediğim bir şey varsa o da bu toplum meselesi. Toplumlar nasıl değişiyor, niçin değişiyor, kuvvet nedir gibi. Bunun için de birinci derecede bir fenomen olan siyasî kudreti incelemek istedim. Kudret, siyasî güç nedir, nasıl oluşuyor, nerede ne yapıyor? O zaman üniversiteye girmek icap ettiği zaman burada, kendi kendime bana bunu en iyi şekilde öğretecek hangi fakülte var dedim. Hukuk’a girdim, Hukuk’u bitirdim ve hiçbir şey öğrenemediğimi fark ettim. Bir sürü hukukî meseleler, dava nasıl açılır, gibi şeylerden ibaret. Ama benim istediğim şey verilmedi. Halbuki bana en yakın gelen siyasî ilimler, sosyal ilimler. Ben masturımı siyasî felsefeden ve doktoramı siyasî bilimlerden aldım. Şimdi sizin sorunuza geliyorum; tarihe. Fakat bir yerde şunu derhal anladım ki, sosyal ilimler gerçek manada insana sosyal olayı araştırmak için metodoloji veriyor, kavram veriyor, sistem veriyor. Benim New York Üniversitesi’nde siyasî ilimlerde hocalığım vardır. Ve zaten o zaman *Turkish Politics* kitabım çıkmıştı. Bir isim yapmıştım yani. Tamam herkes beni tanıyor, fakat benim maksadım isim yapmak, profesör olmak, para kazanmak değildi. Eğer benim bir hususiyetim varsa o da şudur: Beğendiğim, sevdiğim bir şey varsa oraya gönül verir, bütün varlığımı oraya verebilirim. Hiçbir zaman başka bir niyet gütmедim ve bu beni daima sonunda başarılı yaptı. Benim siyasî ilimlere, sosyal ilimlere bu kadar cân-ı gönülden girmemin ana sebebi Türkiye’nin vaziyetini anlamaktı. Türkçe’ye *Türk Demokrasi Tarihi* olarak tercüme edilen kitabımdaki maksadım buydu. Acaba benim ele aldığım dönemde Türkiye’de demokrasi tarihi nasıl oluşmuş, nasıl buraya gelinmiş? Neden ve nasıl? Bu esnada ben, o bahsettiğim Anadolu araştırmalarını yapmıştım.

1960'larda?

60'ların ortasıydı. Ve o zaman kesin olarak Şu kanaate vardım. Dedim ki; Osmanlı tarihini yeni Şekilde ele almakla, yeni Şekilde anlamakla bugünkü Türkiye'yi anlarsınız. Bu fikirden hareket ettim. Zaten çok okuyordum. GeniŐ bir tarih bilgisi edindim. Rahat rahat ders verebilirdim. Maksadım kendimi tamamıyla Türk tarihine, Türk toplumuna, Türk kültürüne vermektir. O zaman New York  niversitesi'nde idim. Çok da başarılı bir hocaydım. Bana daimi k rs  verdiler. BaŐkalarına 7 senede verdikleri kürsüyü bana 4 senede verdiler. Fakat bu durum beni tatmin etmiyordu.  nk  verdiğim derslerin  t e ikisi geliŐme teorileri gibi genel Őeylerdi. Ben ne yapıyorum, diyordum. Bilmem kim ne yazmış, Şu teoriden bahsetmiŐ, halbuki diğer tarafta Türkiye meseleleri dururken vaktini bunlarla niye harcıyorsun, diyordum. Ve içimden dua ediyordum. Bakınız çok mühim bir Şey, adeta bir mucize bu. Söylediğim zaman bazıları gülüyor. Sen acayip bir adamsın falan diyorlar bana. Olmaz böyle Şey. Bu düŐüncelerle ben altı-yedi ay, bir sene kıvrandım, gönlümün olmadığı dersleri verdiğim için.

Tam olarak hangi sene hocam?

1967 senesi. 67 senesinde bütün vaktimi Osmanlı tarihine, Türkiye tarihine vereyim, diyordum. I imden  yle arzu ediyordum. Bütün bu teorilerle falan uđraŐmak, Türkiye'de o anda yapılacak o kadar iÇ varken zaman kaybı diyordum. Beni tatmin etmiyordu. Adeta gece r yama giriyordu. İnanmazsınız, bunları düŐündüğüm sırada, baktım bir gün postadan bir mektup  ıktı. Wisconsin  niversitesi'nden bana yazılmış bir mektup: "Sayın Profesör Karpas,  niversitemiz bir Türk programı kurmayı kararlaŐtırdı. Siz bu Türk programını gelip kurmakta bir arzu gösteriyorsanız bize bildiriniz, sizinle görüŐmek isteriz." Bu bir mucize. Yani Allah bana tam istediğini verdi. İŞte ben böyle Wisconsin'e gittim ve böylece Osmanlı tarihine geçtim. Ama bu demek değildir ki modern Türkiye'yi bıraktım. O zaman orada programlar geliŐtirdim, hocalar aldık,  ğrenci yetiŐtirdik. Bir taraftan  ğretmen olarak bütün vazifemi yaptım. Ama ondan ziyade kendim tatmin oldum, kendim öğrendim. Bu k rs leri kurarak, bu dersleri hazırlayarak, her yere gidip konferanslar vererek en fazla ben öğrendim. Ama bunun arkasında başka bir Şey yatıyor. I ten gelen bir istek, bir sevgi var. Bunlar olmazsa olmuyor. Bir yerde bir Şeye bağlılık olacak. Belki de rahmetli babamın duası var. Çocuğum Şöyle yap, çocuğum böyle yap der, okurdu falan. Yani bende fikre karşı, güzel Şeye karşı bir sevgi aŐladı.  nk  o da çok kafalı bir adamdı. Ama Şartlar onun daha fazla yükselmesine imkân vermemiŐ. Bakıyorum da, Şimdi anlıyorum ben. Babam bir sürü meseleler anla-

tırdı, ama ben o zaman onu anlamıyordum. Babam ben 15 yaşındayken öldü. Ben ne oldumsa o yaşa kadar oldum. Küçük yaşta öksüz kaldım. Bir sürü meseleleri kendi kendine araştırıyordu, kafası durmadan işliyordu. İmkân bulamamış. Ben, bana imkân açılmış, o halde bu imkânları kullanayım kafamı geliştireyim, dedim.

Sizin uğraştığınız bütün meseleler, nüfus meseleleri -sosyal değişim, din gibi meseleler-, siyasal ilimler eğitiminizin tarihçiliğinizi de belirlediğini gösteriyor. Bu manada 1923'ün bir kopuş olmadığını, Osmanlı'yla Cumhuriyet arasında bir süreklilik olduğunu vurguluyorsunuz.

Osmanlı Geçmişi ve Bugünkü Türkiye adıyla Bilgi Üniversitesi tarafından yayınlanacak bir konferansın tebliğlerinden oluşan kitaba yazdığım önsözde de belirttim: Türkiye'de Osmanlı'yla Cumhuriyet arasında bir kopuktan bahsediliyor. Halbuki böyle bir kopukluk yoktur. Olmamıştır, olamaz. Siyasî rejim kopukluğu vardır. Ama toplum ve kültür devam etmiştir. Bu farkı bellemek lazım. Bizde uyanan ve yahut da uyandırılan intiba budur: Her şey kopmuştur, kültür falan. Biz birden Batılılaşmışız. Bunu Atatürk de söylemedi. Aslına bakarsanız hiçbir yerde biz Batılılaşıyoruz falan yok. O medeniyetten bahsediyor. Bambaşka bir şey. Çağına uymaktan bahsediyor. Siz XIX. yüzyıla bakarsanız Osmanlı geçmişinde de çağına uyma fikri var. Ve bu ulemadan geliyor, başka kanallardan geliyor. Ben size değişmeyi isteyen birçok ulema ismi verebilirim. Cevdet Paşayı örnek alsanız yeter. Değişmeyi zarurî olarak görüyor. Zaten zaruret esasından hareket ediyor ve bunu İslâm'a da bağlıyor. İslâm'da zaruret meselesinin değişmeyi gerektirdiği hali vurguluyor.

Islahat?

Evet ıslahatçı. Mühim olan şudur ki, bu değişme fikri Osmanlı toplumunda mevcut. Ama değişmenin arzu edilen şekilde olmaması şikayeti mucip oluyor. Yine bu araştırmalarım esnasında bir yerde şöyle bir belge buldum: Erzurum uleması nasıl bir değişme istediklerini yazarak İngiliz konsolosluğuna veriyor. O zaman orada konsoloslar vardı. Bir bakıyorsunuz halk bizim bugün partilerden beklediğimiz şeyleri istiyor. Yol istiyor, vergi düzeni istiyor, idarecinin şöyle olmasını böyle olmasını istiyor, arazinin şöyle taksim edilmesini istiyor. Yani yaşayışıyla, hayatıyla ilgili şeyler bekliyor. Bir de diğer tarafta hükümet mahfillerinin düşündükleri şeylere bakıyorsunuz bambaşka. Müessese değişecek, her şey yukarıdan olacak, halkla ilgisi yok. Demek ki anlaşılmayan, yapılmayan, halkın isteklerine, halkın ihtiyacına göre, ona uygun değişme. Ve bu değişme dinle falan alâ-

kalı değil. Bu günlük yaşayışla alkalı. Bunun dinde bir etkisi var mı, dine bir etkisi var mı? Vardır. Çünkü bu sürecin bir tarafında değişmeye taraftar olan ulema var, bir de her şeyi olduğu gibi muhafaza etmek isteyen bir grup var. Bu her cemiyette mevcuttur. Bunu görmezlikten, kabul etmezlikten gelemeyiz. "Osmanlı'da yobaz yoktu" demek, "Osmanlı'da ileriye düşünen, akıllı adamlar yoktu" demek kadar hatalıdır. İki de var. Ve toplum budur. Bunları görerek hareket edeceksiniz. Müteaddid defalar Türkiye'de toplum ne istediğini göstermiştir. Son seçimleri misal olarak verebilirim. Bu son seçimde halk AK Parti'ye yöneldi. Halkın AK Parti'den beklediği, 1950 seçimlerinde beklediğinden farksızdır. Sadece kadrolar farklıdır. Yahut da 1964 seçimi. Bütün bu seçimleri yakinen takip etmiş bir insan olarak şunu söyleyebilirim ki, istekler temelde aynı kalıyor. Ama seçilenler o istekler uğrun-da faaliyet göstermemiştir. Ve onun için Türkiye'de partileri değiştiririz. Biz deriz ki Türkiye'de kim yeni bir parti kurarsa halk ona gidip oy verir. Hayır efendim! Bir parti iktidara gelsin, halkın beklediğini yapsın, bakınız yeniden nasıl seçilir. zal zamanında bunu gördük. Menderes zamanında da bunu gördük. 1954 seçimlerinde Menderes fevkalade ezici bir çoğunlukla kazandı. Karşı partinin mecliste 34 tane mebusu kaldı. Ama kabahat ondan sonra kimdeydi? Geniş apta Menderes'teydi. Bunu inkâr edemeyiz. 1960'ta askerî müdahaleyi körükleyen, bir yerde Menderes'in hareketleridir. Çünkü karşısındaki muhalefeti yok etmek istedi. O tarihleri incelemiş-seniz bilirsiniz. Ben bununla Menderes'in yaptıklarını inkâr etmek istemiyorum. Bizim siyasetçiler arasında -Atatürkün dışında tabii- Menderes ve zal Türkiye'ye yeni ufuklar açmış siyasî adamlardır. Ve sonra Demirel'i de ekleyebilirim. Bakınız Ecevit demiyorum, Mesut Yılmaz demiyorum, iller demiyorum ve diyemem. Zorlasanız da diyemem. Bana 40 bin tane sebep söyleseniz de diyemem. Bunlar yol açıcı değil, yol kapayıcı. şimdi ne oldu son seçimlerde? Halk kendine uygun, güvendiği kimselere verdi. Eğer bunu yapmazsalar giderler. Tayyip Bey de gider, Abdullah Gül de gider. Hepsi gider. Yapacaklar mı? Yapabilirler.

Modern Türkiye'de bir sentezin oluştuğundan söz ediyorsunuz.

Doğrudur. Cengiz andar'a beş sene evvel rica ettim, "Recep Tayyip Erdoğan'dan bir randevu al" dedim. Ben kendisinden bir randevu istedim. Bana vermedi nedense. Belki etrafındakiler, bu Amerikalı falan dedi. Cengiz andar Tayyip Beye yakın birisi. Ondan rica edeyim, dedim. Tayyip Beyi gördüm ve kendisine bizzat şunu söyledim: (Yanında bir zat vardı. Kim olduğunu bilmiyorum ama şahidim odur.) "Ben naciz bir profesörüm, Türkiye'nin tarihiyle, siyasetiyle uğraşıyorum ve bu tarih ve siyaset hakkında da-

ha iyi bir fikir edinebilmek için siyasete karışmış ve ileride siyasette büyük rol oynayabilecek kişilerle görüşmeler yapıyorum” dedim. “Ben sizin ileride Türkiye siyasetinde önemli rol alacağınızı düşünerek sizi şahsen tanımak istedim” dedim. Ve verdiği tepki hoşuma gitti. Yüz ifadesi hiç bozulmadı. Başkası olsa böyle sırtırdı. Yapmadı. Gayet ciddi durdu. Bravo! Bak, bu adamın kendine güveni var, demek ki olacak dedim. Ondan sonra Cengiz Çandar’a söyledim. “Bu adam dört-beş sene sonra başbakandır” dedim. Cengiz Çandar yakınında birisine söyledi. “Kemal Karpat söyledi, Tayyip Bey beş sene sonra başbakan oluyor” dedi. Hatırlar mı hatırlamaz mı bilmiyorum.

Hocam, siz 50 senedir Türkiye ve dünyada Türkiye üzerine olan çalışmalarını, Türk siyasî tarihi üzerine olan çalışmalarını hem kendiniz bizzat yönlendirdiniz hem de gözlemlediniz. Bize toptan bir değerlendirme yapabilir misiniz?

Bizde bir yerde Osmanlı'nın siyasî geleneği devam etmiştir. Bu gelenek beğenelim, beğenmeyelim elitist bir gelenektir. Bu geleneğin temelinde padişaha mutlak tabi, onun her dediğine uyan büyük bir halk kitlesi var. Padişahın etrafında bir bürokrasi var. Ve bu bürokrasiyle halk arasında bir yerde temel anlaşma gibi bir şey var. Temel anlaşma siyasî felsefe olarak şu: Devlet idaresinde bulunan kimse halkın iyiliğine, onun güvenine, onun hayatına ve bilhassa hukukuna sahip çıkacak. Bunlar değişmiyor. Evet, oynamalar oluyor, bazı sultan, padişah başını içkiden kaldırmıyor, bazıları alabilirdiğine kendini vazifeye veriyor. Bunları inkâr etmeye lüzum yok. Buna karşılık halk bunlara itaat ediyor. Ana fikir, prensipler etrafında. Bir de halkla idare edenler arasında bu itaati gerçekleştiren, buna imkân veren bir sürü başka kültürler, bağlar var. İşte bu bağlar adaletten doğmakla beraber, bunlar İslâm adına meşrulaştırılıyor ve kuvvetini kazanıyor. Ve bir yerde Allah fikri var. Yukarıda Allah var, Padişah Allah'ın gölgesidir, Padişah Allah'ın emrini getirir gibi şeyler var. Böyle olunca bu sistemle yani idare edenle, idare edilen arasında kopukluk yok. Fikir alanında bir irtibat var. Fakat üçüncü temelde bir başka şey daha vardı: Yukarıda bahsettiğim devlet ve halk arasındaki münasebetlerin İslâm olsun olmasın, bilinen şekilde gelişmesini ve ayakta durabilmesini temin eden bir sosyal yapı var. Burada modern sosyal ilimler harekete geçiyor. Bu sosyal yapı nedir? Buraya birçok şeyi sokabilirsiniz. Bu bir sınıf değildi. Bunu sınıf olarak düşünmeyeceksiniz. Her ne kadar Osmanlı'da asker, reâyâ diye söylemde bariz bir ayrım varsa da bu sınıfsal bir ayrım değil. Ben onu çok daha başka şekilde tanımlıyorum. Yani bir yerde “community” dediğimiz, insanları birarada tutan bir cemaat fikri var. Zengin fakir kim olursa. Kasabaya gittiğiniz zaman -bugün

belki değişmiştir- fakir zengini kendinden ayırmıyor. Cumhuriyet'in ilk devrelerinde bunu görüyorsunuz. Kasabasına giden mebus birden halkla bir oluyor. Cemaat ruhu var. Bu ayrıca incelenecek bir mesele. Yukarıda bahsettiğim toplum ile devlet arasındaki münasebetlerle de ilgili.  nk  burada halk dediğim kimselerin bir başka görünüşü cemaattir, "community"dir. Ama aynı değildir bu. Ve bunun altında sosyal yapı var. O sosyal yapıda da tabakalar var. Bakınız bizde eskiden kullanılan terim "tabaka" dır yahut da "t ife"dir. T ife daha az kullanılır. Bunların birtakım fonksiyonları, yaptıkları işler vardır. Bu Osmanlı'da çok mühimdir. Bahsettiğimiz dört erkan üzerine kurulmuş. Bu bir işbölümüdür. İdare eden yani askerî kalem sahipleri, tüccarlar, zanaat lar ve üreticiler gibi Şeyler var. Ve bir bakarsanız Osmanlı tarihi boyunca bu ilişkiler değişmemiştir. Her ne kadar tumar çiftlik-malik neye inkılap etmişe de burada halkın ezici çoğunluğunun yaptığı iç aynı kalmıştır. Toprak yine  ş r ve cizye verir. Toprağın sadece idare tarzı değişmiştir. Bu benim tezim.

XIX. Yüzyılda ne oluyor, XVIII. yüzyılın sonunda? Bütün değişme buradan başlıyor. Burada en büyük değişme; özel mülkiyetin genişlemesi ve pazar ekonomisinin genişlemesi oluyor. Bir Batı tesiri varsa buradadır. Ama bu Batı değil, bu bütün dünyaya hakim olmuş ekonomik sistemin değişmesidir. Ve burada Amerika'nın keşfinin birinci derecede önemi vardır.  nk  Amerika'dan altın ve gümüşün büyük çapta Avrupa'ya akmasını sağlamıştır. Bilirsiniz İspanyollar Meksika'dan tonlarca altın ve gümüş alıp naklediyorlar. Ben Meksika'ya gittiğim zaman XIX. yüzyılda Meksika'nın dağlarında İspanyolların gümüş çıkarmak için kurdukları Őehirleri gördüm. H l  ayakta Őehirler. Gümüş ne oldu? Bitti. Akçe değerini yitirdi. Akçe değerini yitirince bütün sistemin baş kaynağı olan ekonomik denge bozuldu. Ama bunun ötesinde ticar  teēebb s gelişiyor. Biz onu unutuyoruz. Evet, bir yerde gayrimüslimlerin bu teēebb slere hakim oldukları, Batı'nın ajanlığını yaptıkları falan hepsi doğrudur. Ama bunları hiss  olarak, doğru veya yanlış Şeklinde düşünmek de yanlışdır. Tarihte olayı görmek demek senin kendi Őahs  hissinden sıyrılarak ona soğukkanlılıkla bakmandır. Bakınız ben size bu topluma olan ilişkimi, bağlılığımı belirttim. Fakat ben çalışırken bütün bu hislerden sıyrılarak karşı tarafın söylediğini de yüzde yüz hesaba katarak düşünürüm. Sen kalkıp da Osmanlılar Őöyleydi, Şöyle büyük adamlardı, Şöyle büyük Şeyler yaptılar gibi Şeyler yazarsan kimse okumaz.  nk  bu duygusaldır. Bunu kafaya hitap edecek Şekilde söyleyeceksiniz. Söylemek istediğim Şudur: Bu yabancı tüccar kısmı evet –tabir-i  miy ne-siyle- bizim köylünün anasını ağlatmıştır, memleketi soymuştur. Kalben ben de onu istemiyorum. Ama olay olarak o hem Osmanlı Devleti'nden

hem o tüccarı yaratan Hıristiyan topluluğundan çok daha büyük kuvvetlerin etkisindedir. Bugün bizim Dünya Bankası'nın ya da Uluslararası Para Fonu'nun kontrolünde olduğumuz gibi. Kıpırdayabiliyor muyuz, yapabiliyor muyuz? Şimdi çok daha bağlıyız. O zaman çok daha açıktı. O zaman kuvvetler birbiriyle serbest şekilde dengeleşiyor, buluşuyor, arada sırada kurtulabiliyordu. Aynı kuvvetler hakim oldu: kapitalist pazar ekonomisi. Böyle olunca temeldeki bu bağlar değişti. Ve burada özel mülkiyet, serbest teşebbüs ve para toplama imkânları arttı. Yani zengin olma imkânları arttı. Eskiden Osmanlı bir insanın ekonomik bakımdan kuvvetlenmesini önlemek için çeşitli tedbirler alırdı. Adam ölünce bütün malını, mülkünü alır, yahut da çok zengin olmuşsa bir bahane bulur başını keser alırdı. Şimdi baktığımız zaman artık mal mülk biriktirme olanağı kişilerin eline geçmeye başlamış, çünkü yeni imkânlar çıkmaya başlamıştır. Ticaret yeni imkânlar veriyor. Ve böylece mal, mülk yalnız devletin etrafında bulunan birkaç paşanın elinde değil, binlerce ferdin elinde toplanmaya başlıyordu. Bundan en iyi istifade eden gayrimüslimler paranın en kolay elde edildiği ticareti eline alıyor, Müslüman üretimde kalıyordu. Ama Müslümanlar arasında da bu oluşmalar çok mühim rol oynamıştır. Ve onun için ben mesela ayânlara ve ayânları yaratan kuvvetlere birinci derecede önem veriyorum. Ayânları anlamadan, ne olduğunu incelemeyen bütün boyutlarıyla Türkiye'nin değişimini anlayamazsınız. Ayân ne demektir? Yalnız devlete isyan eden bir mütegalibe değildir. Ayân yerli toplumu, yerli cemaati temsil eden bir adamdır her şeyden evvel. Hükümeti temsil etmiyor. Kuvveti oradadır onun. O cemaati, yerli halkı temsil ediyor. Tamam devlet için asker topluyor, asker gönderiyor, devlete karşı bütün vazifelerini yapıyor; fakat onun kuvveti yerli halktan geliyor. Bunları teferruatıyla size izah edebilirim. Bu temeller değişti. Değişmeyen ne var? Devletin kuvveti. O olduğu gibi devam ediyor. Burada gördüğümüz gibi İslâm şu, bu işin içine girmiyor. Bu temellerin sosyal, ekonomik şartlara uymasındır. Kültür dışarıda kalıyor. Ama zoraki olarak siz kültürü buraya sokabiliyorsunuz. Sanki bu değişmelere karşı gelmek, yahut bunları kabul etmek din adına yapılmış gibi gözüktür. Ve devlet -ve bürokrasi bilhassa- aslında getirdiği reformları toplumun iyiliği için değil, devletin kuvvetlenmesi için yapıyor. Yani bizdeki reformların en büyük özelliği budur. Eski reformlar devleti kuvvetlendirmek için yapılmıştır. Bütün o mahkemeler, okullar... Faydası olmuştur. Halka dolayısıyla faydası olmuştur. Fakat doğrudan doğruya halkın iyiliğini, yükselmesini, zenginleşmesini istememiştir. Ve böyle olunca da bürokrasi karşısında onun yapıtlarına karşı bir direnme çıkıyor: halk direnmesi. O zaman bu direnmenin kökenlerini aradığın zaman bakıyorsun ki bugünkü

anlamda hürriyetler üzerine kurulmuş bir demokrasi olmadığ için bu reformların meŐruiyeti veyahut da gayr-ı meŐruiyeti din ile yapılıyor. Ve böylece din, ilgisi olmadığ halde bir sürü yere girmiŐ oluyor. Bilmem takip edebildiniz mi?

Bürokrasi; ben bunu yapmak istiyorum ama karŐımda benim düŐünce mi anlayan, beni takip edip yaptıklarımı kabul eden insanlar yok,  nk  onların kafasında yerleşmiş bir yobazlık var, din var, diyor. Buna karşı bu meseleyi yine laik prensipler içinde ifade edemediği için bir dinci grup var, o da; bunlar gavurdan alınmış Şeyler, bunlar bizim  detlerimizi varlığımızı bozmak için, diyor. Böylece iki taraf da aslında İslâm'la, dinle iliŐkisi olmayan bir meseleyi bir sosyo-ekonomik mesele olmaktan çıkararak bir kültür meselesi haline sokmuŐ oluyor. İŞin aslı en kısa ifadesiyle budur.

Bizde çok partili sisteme geçiŐ demokrasiye ilk geçiŐi temsil ediyor. Bu demokrasiye geçiŐle 1945-46'lardan bahsediyorum, Fethi Okyar'ın partisi veyahut da Karabekir Partisi gibi daha eski denemeleri dile getirmiyorum. 1930 Serbest Fırka tecrübesi önemlidir.  nemlidir,  nk  Osmanlı'daki eski vaziyetin burada çok daha Őiddetli bir Şekilde meydana çıktığını gösteriyor. Bütün bu bahsettiğim 200 senelik geliŐmede Şüphesiz ki devletle tebaa arasındaki münasebetleri din ile açıklamak, meŐruiyetini yalnız dine dayandırmak da ortadan kalkmıŐ oluyor.  nk  burada olup biten sosyo-ekonomik olaylar bunun ötesine gidiyor. Din kaybolmuyor, fakat daha çok ferdin Allah'la olan münasebetinde bir ferdiyetçi vasfı doğuyor. Abdülhamid devrinde bu din  ferdiyetçilik azam  noktaya çıkmıştır. Bakarsanız Abdülhamid hiçbir zaman Müslümanlardan bahsetmiyor, Müslümandan bahsediyor. Abdülhamid din konularında ferdi Müslüman olarak görür. Her Müslümana fert olarak bakıyor. Bu çok mühimdir. Dikkatle okursanız Müslümanları büyük bir kütle olmaktan ziyade, fert olarak görür. Yani her Müslümanın kendine mahsus bir düŐüncesi vardır, bir hareket tarzı vardır. Bu ne demek? O da istemeyerek, bilmeyerek zamanına uyuyor. Hatta iktidarının sonuna doğru kendine "Türk" diyor. Daha evvel halife olarak Müslümanlığa önem veriyordu. Saltanat ikinci gelir, halifelik birincidir, derdi. 1900'den sonra görüyorsunuz gittikçe Türk diyor. O nedir? Oraya girmeyeceğim. Orada da yeni bir milleti, Türk milletini oluŐturuyorlar. Eski biçimden çıkararak siyasi Őekil alan bugünkü modern Türkiye'yi meydana getiren yeni bir toplum, yeni bir kimlik çıkıyor, ve biz buna "Türk" diyoruz. Benim son kitabım işte bunlardan ibaret. Bu Türk, eski Osmanlı'dan farksız, ama onun üstüne eklenen bir modernite ve yeni baŐlayan bir demokrasi var. O devirde demokrasi yok tabii, sözü dahi edilmiyor. MeŐrutiyet var. Fakat ipuçları oradadır. Yani Abdülhamid devrindedir. Bir taraftan bunlar olup

giderken devletle halk ayrımı da devam ediyor. İttihat ve Terakki devrinde bu bir dereceye kadar var. Ve nihayet Cumhuriyet devrine geliyoruz. Cumhuriyet devrinde öyle bir arayış var ki, bu halkçılık umdesinde meydana çıkıyor. Evet şu Halk Partisi'nin altı oku arasındaki halkçılık. Fakat halkçılık ve milliyetçiliği çok daha evvel görebiliyorsunuz. Daha XIX. yüzyıl sonlarında bir halkçılık var. Çünkü Abdülhamit'e karşı olanlar aynı zamanda daha aşağı tabakalardan gelen ve dolayısıyla halkın isteklerini temsil eden kişiler oluyor ve bunlar kendilerini halkçı olarak halka dönük görüyorlar. Bir de Türk var. Bu ırkî bir Türkçülük değildir, ırk değildir bu. Bu Osmanlı'nın değişik şeklidir. Kültür devamıdır Türk. Türk meselesinin ortaya çıkışını ve nasıl bir mana ifade ettiğini uzun uzadıya ben inceledim. Bazılarınız kabul eder bazılarınız etmez, bu eski etnik Türkçülükten bazı şeyler almakla beraber aslında Osmanlı'yı ve Osmanlı'nın XIX. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen kimlik değişikliklerini kapsayan bir Türklüktür. Bu ne Ziya Gökalp'in anlattığı Türkçülüktür, ne Yusuf Akçura'nın. Onlar istikamet vermiştir. Bu Türkçülerin verdikleri istikametın yüzde 60'ı yanlış bir istikamettir. Hürmetim olmakla beraber, onların anladığı, düşündüğü tamamıyla o andaki ihtiyaçlara göre, fikirlere göre. Ziya Gökalp hakikaten kendini bu topluma vermiş, samimiyetle yol arayan bir adamdı. Fakat Gökalp hiçbir zaman tam manasıyla bir sosyolog olmamıştır. Benim anladığım manada veya benim kendimi saydığım tipte sosyolog değildi. O kültür sosyolojisi yapmıştır. O devirdeki Alman ekolünün ırkçılığa varan görüşleri. Bütün bunlara rağmen o samimiyetle cemiyetine bir yol göstermek istemiştir. Taha Parla'nın Ziya Gökalp üzerine bir kitabı vardır. Galiba Türkçeye tercüme edildi o kitap. Orada o da buna işaret ediyor: "O şartlar içinde başka yol yoktu. Çünkü daha fazlasını yapamazdı" diyor. Doğrudur. Ama ben elime çok daha büyük imkânlar geçtiği için daha fazlasını yapıyorum. Onun yapmadığını yapıyorum. Eskiye giderek, Osmanlı'yı alarak, o kimliğin nasıl doğduğunu ve nasıl geliştiğini inceliyorum. Çünkü bunlar benim hayatımın ana amacıydı. Bu Türk kimliği nasıl değişmiş, bugünkü hale nasıl gelmiş? Ben bunu araştırdım. Ve hâlâ da bunun peşindeyim.

Evet, bir yerde halkçılık var. Fakat bu halkçılık daha ziyade kalplerde yatıyor. Halkla bir olmak. Yani kendi toplumundan yabancılaşmış bir kimse-nin özlemi bu. Bu daima vardır. Mesela dine en fazla hürmet veren kimse-ler kimdir? Dinini kaybetmiş kimselerdir. Rahmetli Ali Fuat Başgil bir yer-lerde yazmıştı -ilginç bir adamdı, benim de hocam olmuştu-: "Benim en çok üzüldüğüm şey; bu inananlar gibi inanma kabiliyetini kaybetmiş ol-mamdır" diyor. İnanç çok mühim şeydir. İnançını kaybeden adam insanlı-ğının üçte ikisini kaybetmiştir. O yürüyen, sakat, ruhsuz bir vücuttur. Bizim

entelektüeller çeşitli nedenlerle bir yandan bu eski inançlarını, topluma olan bağlılıklarını kaybediyor. Bilhassa materyalist cereyanlar o devirde çok kuvvetli. Abdullah Cevdet gibi adamlar, onların ekolleri...

Beşit Fuat...

Evet hepsi. Peki neden kaybediyorlar? Çünkü benim kanaatimce benim anlattığım Şeyi izah etmiyorlar. Onlar ikiye ayrılmışlardır. Bir kısmı İslâm toplumu şudur, Batı toplumu şudur, aralarında ilgi yoktur; ya birisini ya öbürünü tercih edeceksin diyenler. Abdullah Cevdet'in görüşleri bunlar. Ama daha derine inip de incellerseniz bakınız onlar gibi düşünmeyen bir sürü adamlar da var. Biz onları incelemedik. Tabii bunları ilk dile getiren Niyazi Berkes. *Türkiye'de ağdaşlaşma* kitabında bunları kategorilere ayırdı. Dinciler, şunlar bunlar diye. Halbuki temiz dinci, temiz laikçi diye bir Şey yoktur. Sivri uçların altında birçok insanın birleşik noktaları var. Ve onlar öyle aykırı Şeyler değildir. Misal olarak vereyim. *Sırat-ı Müstakim* ve *Sebilürreşad*'ı biliyorsunuz, değil mi? Aşırı laikçi geçinen adamlara diyorum ki; arkadaş sen *Sırat-ı Müstakim*, *Sebilürreşad*'ı alıp içinde neler yazdıklarını okudun mu? "Lüzum görmedim" diyor. Neden lüzum görmüyorsun? Bak orada tamamıyla İslâm eğitiminden geçmiş en üstün kafalar, bir tarafta İslâm, bir tarafta modernite, bir tarafta günün Őartlarını düşünerek bağdaştırmaya uğraşan insanlar var. Ve onlar Cumhuriyet Türkiye'sinde İslâm'in kurucuları, temsilcileri ve devamlılığını sağlayan kimseler olmuşlardır. Bizim Diyanet İşleri ne zaman kuruldu? 1924'te. Halifelik ve Őeyhülislamlık ne zaman kalktı? 1924'te. Diyanet Őeyhlislamların devamıdır. Bugünkü Diyanet'i kuran kimseler, Ahmet Hamdi Akseki ve bunların hepsi *Sebilürreşad*'ın yazarlarıdır. Başbakan olan Gnltay'a bakınız. Bunlar *Sebilürreşad*'dan çıkmıştır. Ve unutmayınız onların bir kısmı İstiklal Mahkemesi önüne de gitmiştir. Ve orada ne oldukları anlaşılınca serbest bırakılmışlardır. Bunları biz bilmiyoruz, yahut da incelemek istemiyoruz. Çünkü kafa yapımız budur.

Demek istediğim bir yerde bir zlem var: kendi halkına yaklaşmak. (Bizim solcular aslında çok halkıdır. zyor, ama yapamıyor bu işi. Çünkü bağı kalmamıştır. Bilmem Marks'tan, Engels'ten bir Şey almış. Onu da becerememiş. Ben Marks'ı okumuş bir adamım. Marks'ı okumayan bir adam sosyal bilimci olamaz. Bu beni bazılarının gözünde komünist yapar. Benim eskiden bir sıfatım da komnistlikti. Böyle sosyal meseleler, şunlar bunlar deyince "Kemal Karpat komünisttir" dediler. Neden? Toplumla ilişkisi var falan. Sosyal dediğiniz zaman eskiden mutlaka solcuydunuz. İçtimai dediğiniz zaman makuldür; fakat sosyal dediğiniz zaman mutlaka solcuydu-

nuz). Bu özlem var. Onun için bu adamlar kendilerine halkçı diyorlar. Fakat tatbikata geçtiği zaman, halkın istediği reformun ne olduğunu anlamadığı için, hâlâ devleti düşünerek, devlet menfaatini düşünerek ve bilhassa devletin bu topluma tam manasıyla hakim olmasını baş prensip olarak düşündüğü için, eline kuvvet geçtiği zaman halka yaklaşmıyor. Buna misal olarak da Serbest Fırka'yı gösterebilirim. Biliyorsunuz Serbest Fırka'yı Fethi Okyar, Atatürk'ün teşvikiyle kurdu. Çünkü Mustafa Kemal Paşa bir muhalefet istiyordu. Niçin istiyordu? Çünkü kulağına Halk Partisi'nin yaptığı çeşitli yolsuzluklar gelmişti. Bizde partiyi zenginleşme yolu olarak kullanma daha Cumhuriyet kurulur kurulmaz başladı. Ve Atatürk bunları bir nevi kontrol altında tutmak istiyordu, bunun için kurdu Serbest Fırka'yı. Partiyi neden dağıttı? Çünkü halk muazzam şekilde, inanılmayacak şekilde Okyar'a destek verdi. Bazı yerlerde belediye seçimlerini kazandı. Hayret! Halk Atatürk'e karşı değil. Bilakis Atatürk'e karşı sonsuz sevgi var. Ama Halk Partisi'ne karşı öyle bir kin, öyle bir düşmanlık gösteriyor. Seçim olsa kaybedecek. Bu benim teorime çok iyi uyuyor. Yine bu ayırım devam etmiş, hatta daha da ayrılmış. Hiç olmazsa eskiden padişah diyordun, gelenek diyordun. Bu defa onları da kaldırıncı bir şey kalmıyor. Bir taraf ise kendisine bir laiklik yaratıyor. Bu ilerici, diyor. Buna inananlar ilerici, öbürleri gerici. Bu tür terimler ilk olarak 1930'dan sonra çıktı, ve daha sonra bilhassa Atatürk öldükten sonra. Ben üniversiteye girdiğim zaman İsmet Paşa Millî Şef olarak iktidardaydı. Anlattığım gibi o zaman üniversitelerde hiçbir şeye benzemeyen, bir tadı olmayan bir kültür havası vardı. Beni Amerika'ya gitmeye, Türklüğümü muhafaza etmeye iten sebeplerden birisi de o havaydı. Kim daha laikçi, kim daha ilerici söylemi hakimdi. Hocalarımız İngiltere'den ve bilhassa Fransa'dan getirdikleri şeyleri okuyup bize anlatıyorlardı. Ama ben şanslıydım. Ebülülâ Mardin'den ders aldım. Dört sene Medenî Hukuk hocam oldu. Ben ondan çok şey öğrendim. Bilhassa olaylara bakma tarzı. Bir de rahmetli Ömer Lütfü Barkan'dan.

Demokrasi sayesinde 1950'den sonra yeni siyasi boyutlar gelişti. Bunları kabul etmemiz gerekiyor. Bunu kabul etmezsek bir yere varamayız. Her şeyi eski haliyle düşünürsek bu bizi bir çıkmaza götürür. Çünkü İslâm toplumları Hz. Peygamber'den sonra çeşitli şekiller alarak gelişmiştir. Osmanlı'daki o 300-400 seneyi alırsanız görüyorsunuz; bu anlattığım birçok şeyler o zaman diliminde değişmiş. Toplum kendini yeni değişmelere uydurmuş. Bir toplumun yaşayışının, düşüncesinin yeni boyutlar alacağını kabul etmezseniz o zaman hiç konuşmaya, tartışmaya lüzum yok. Değişmenin esası budur. Şimdi bizim toplumumuzda da inkılaplar dediğimiz reformlarla, tâ Selim zamanından Atatürk zamanına gelinceye kadar yaşayışımız yeni

boyutlar kazanmıştır, düşüncemiz yeni boyutlar almıştır, kimliğimiz yeni boyutlar almıştır. Eskiden bu boyutları anlatmak, analiz etmek, tenkit etmek, ölçmek imknı yoktu. Çünkü tam manasıyla konuşmak, düşünmek serbestiyeti yoktu. O serbestiyet kısmen 1945-46'da başladı ki ben bu sürece şahit oldum. Ve onları gördüğüm için, bizzat adım adım takip ettiğim için *Demokrasi Tarihi*'ni yazdım. Geçen bu 50 yılda ne olmuştur? Çok kısa olarak hlusa edeceğim.

Bir mücadele olmuştur. (Yukarıda bir devlet grubu, hangi partiden gelirse gelsin, ana babası ne olursa olsun, bir kere idare edenlerin grubuna geçtikten sonra, bazen derin devlet dediğimiz şeylere de hakim olan o kitlenin içine girdikten sonra, o adam geldiği yeri, geçmişini unutuyor, hakim kültürü kabul ediyor. Nasıl ki Osmanlı devrinde Sırbistan'ın bilmem hangi köyünden çıkmış bir adamı alıp sultana damat yapıyorsanız ve ondan sonra o adam o hakim grubun kültürünün sözcüsü oluyorsa, Cumhuriyet devrinde de öyledir). Bu mücadele ve demokrasi sayesinde yavaş yavaş bilinmeyen birçok şeyler ortaya çıkmıştır. Osmanlı tarihi dahil, Türk tarihi dahil. Yani bundan 20 sene evveline kadar şu anda burada yaptığımı konuşmayı Türkiye'de yapamazdınız. Ve belki de hâlâ daha bazı yerlerde acayip karşılıklar. Çünkü hâlâ o elitist kültürün etkisi vardır. Demokrasi bunu yavaş yavaş trplese de elitist kültürü vardır. Elitle halk arasındaki farklılık nerede çıkıyor? İşin garibi şudur ki, bu farklılık demokrasilerde asıl mesele olan gelir dağılımında, yaşama standartlarında falan ortaya çıkmıyor. Farklılık kltrde, din iğilimde çıkıyor. Bir yerde şu veya bu partiyi temsil edenler, o parti adına konuşanlar aynı zamanda "Biz laiklik adına, din adına konuşuyoruz" diyorlar ve bakıyorsunuz ki laiklikle din ayırıcı nokta oluyor. Bir tarafta sözde dindar, diğer tarafta laik olanlar. Her ne kadar tatbikatta ne biri tam manasıyla dinci, ne öbürü tam manasıyla laiktir ama, herhalde kafalarda bu ayırım yok olmamıştır. Ama bu ayırımın ne kadar suni ve bu partilerin ne kadar kendi menfaatlerine düşkün olduğunu Erbakan'la iller'in ittifakı göstermiştir. Ben ne Erbakan'ın inandığımı savunuyorum, ne de iller'in. Bunlar tamamıyla oportünist insanlar. Kendi kafalarında canlandırdıkları bir ayırımı kendi politikalarına alet ediyorlar. Saadet Partisi'ne taraftar olanlardan özür dilerim, ben Saadet Partisi'ni tenkit etmiyorum. Ama Saadet Partisi'nin ne olduğunu nasıl geliştiğini, niçin olduğunu da anlatabilirim. Bence Saadet Partisi yeterince bu meseleleri anlamamıştır.

Benim tavsiye ettiğim çözüm şudur: Bir kere Türkiye'de bu laiklik, dincilik meselesi ortadan kalkmalıdır. Çünkü bunun bir manası kalmamıştır. Bu nasıl ortadan kalkar? şu şekilde: İşlmı, İşlm kesimi yahut dolayısıyla İşlm düşünceleri temsil eden bir partinin aynı zamanda modern bir par-

tiden beklenen fikirleri kabul etmesi lazım. Bunların başında gelen Atatürkçülük, cumhuriyetçilik, modernlik vb. Şunu kabul etmeliyiz ki, bir parti aynı zamanda Müslüman, aynı zamanda modern, Atatürkçü, cumhuriyetçi, açık ve her fikre hürmet eden demokratik bir parti olabilir. Bunu ispat etmemiz lazım. Aynı zamanda bu partinin halka yönelik olması lazım. Diğer taraftan devletin de adeta toplumun karşısında dikilmiş bir daimî engel, daimi bir korkuluk gibi durmaktan vazgeçmesi gerek. Devletin fonksiyonu ideolojik olmaktan ziyade pratik devlet olmak, günlük ihtiyaçları karşılamak, tabanın yani vatandaşın hayatını daha emniyetli kılmak yönünde olmalıdır. Osmanlı'da devlet halkın dinine, düşüncelerine müdahale etmemiştir. Ta ki şartlar o eski 400 senelik aranjmanı bozuncaya kadar. Bugün de bu böyle. Burada ordu meselesi sözkonusu oluyor. Bence Türkiye'nin en sağlam müessesesi ordudur. Her ne olursa olsun halkın orduya karşı hürmeti ve sevgisi derindir. (Bakınız 11 askerimize yapılan o muameleye karşı en küçüğünden en büyüğüne, en okumuşu, laiki büyük tepki gösterdi. Ben bir hafta evvel Abant Toplantısı'ndaydım. Biliyorsunuz orada sağcısı da var, solcusu da var. Hepsi Amerika'ya atıp tuttular.) Bence 3 Kasım 2002 seçimlerinin en büyük önemi şudur: İlk defa halkın istediğini yerine getirebilecek, 100 seneden beri, yahut da 200 seneden beri yapılan bir mücadeleye son verebilecek bir iktidar vardır. Yeter ki bu iktidar ne yaptığını bilsin, Türkiye'nin geçmişini bilsin, geleceğini tayin etsin. Belki bu iktidarın niyeti çok iyidir, fakat her iktidar gibi kuvveti eline alınca bin bir yerden isteklerle, dürtmelerle karşılaşabilir ve yolunu kaybedebilir. Ümit ederim ki bu olmayacaktır. Çünkü bu hakikaten Türkiye hayatında büyük bir devrimdir. Ve bu devrimi halk yapmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin nasıl kurulduğunu teferruatına kadar biliyorum ben. Yeni bir parti olduğu muhakkak. Ama bu partinin yeniliğini ispat edeceksin. İlle Avrupa Birliği'ne dayanarak değil, Türkiye'de de bir şeylere cevap vererek.

Bu aşamada literatür değerlendirmenize geri dönebilir miyiz?

Kısaca literatür meselesine gelince; Türkiye'de siyasî ilimler ayrı bir branş olarak yoktur. Siyasî ilimler genellikle hukukun bir parçası olarak görülür, öyle öğretilir. Her ne kadar geçmişte Osmanlı devrinde Kınalızâde Ali gibi, Tursun Bey gibi bizim siyasî yazarlarımız olmuşsa da bunlar siyasî düşünürler olmak yerine tarihçi olarak ele alınmış, öyle görülmüştür. İşin garip tarafı şudur ki, Osmanlı her bakımdan hem iç hem dışta siyaset ustası olmasına rağmen bu ustalığını kaleme almamıştır. Biz maalesef felsefeci değiliz. Biz mücerret düşünmüyoruz. Bizde müzisyen yetişmiştir, tarihçimiz vardır, ama gerçek manada filozofumuz yok. Biz pratik insanlarız. Göz-

le görülür, elle tutulur Őeylerle ilgileniriz. Onun için biz daima bugünü ya-
Őarız, yarını düŐünmeyiz, d n  hatırlamayız.

Tasavvufu bir tarafa mı bırakıyoruz?

Tasavvuf ayrıdır. Tasavvuf felsefe değildir. Tasavvufun da bir felsefesi var-
dır tabii, ama tasavvuf benim kanaatimce duygusaldır. İki tasavvuf vardır.
Bir yanda daha Őekli bir tasavvuf vardır. Bir de bizim tarikat tasavvufu var-
dır. Bizde felsefeden anlayan, felsefe okutan   beş kiŐi vardır. Fakat ben ka-
naatimi kolay kolay deęiŐtirmeyeceęim,  nk  bunu deęiŐtirecek m Őah-
has misaller görmem lazım. Ve bunları pek görmüyorum. İlerde Türkiye'de
filozof yetiŐecek. Filozof yetiŐtirmek için kafa malzememiz var, fakat biz onu
günlük iŐlerde kullanıyoruz. Bir cemiyet oturacak, yerleşecek, geleneklerini
doğuracak, kendini tam manasıyla bulacak ki ondan sonra bu gibi düŐün-
celer olsun. Biz oraya daha gelmemiŐiz. Sorarım size içinizden kaç taneni-
zin babası İstanbul'da doęmuŐtur? Çoğunuz köyden Őehre gelmiş göçmen
yahut da göçmen  ocuklarınsınız. Ancak Şimdi bizim nesil, haydi bizim nesil
bitti, benden sonraki nesil yerleşecek, oturacak, buraya kök salacak ki, on-
dan sonra bu, kültüre, felsefeye dönüŐecek. Medeniyet bu demektir.

Demek istediğim Şu: Osmanlı'da siyaset var. İ   ve dış siyaset var. Fakat
bu uygulanan siyaseti düŐünceye d n Őt rememiŐiz. Ancak XIX. yüzyılda
bazı örnekler vardır. Bunlar da yine siyasî yazılardan çok tarih veya roman
Şeklinde ortaya çıkıyor. Bunlardan siyasî diyebileceğim ilk numuneler Na-
mık Kemal ve Ziya Paşanın. Fakat XIX. yüzyılın sonuna doğru bazı gazete ve
dergilerde siyasî diyebileceğimiz yeni ipuçları ortaya çıkıyor. Bunların ara-
sında en önemli ve bilhassa T rk l kle, Türk kimliğiyle falan uęraŐacak,
ve Ziya Gökalp'ten evvel bu sahada fikirleri yönlendirecek bir yayın vardır.
Bu da Ahmet Cevdet Efendinin *İkdam* gazetesidir. Ahmet Cevdet Paşa de-
ęil. Onu çok az insan bilir. O çok mühim bir adamdı. Ahmet Cevdet, İttihat-
 ılar zamanında İttihat ve Terakki'ye karşı gelmiŐtir. Fakat Atatürk onu ne-
dense tutmuŐtur. *İkdam* 1930'lara kadar en uzun intıŐar eden gazetedir.
Bizde ilk siyasî yazılar ideolojik yazılar Şeklinde ortaya çıkmıştır. Nitekim
Türk Yurdu olsun (*Genç Kalemler* biraz daha deęiŐikti), *İslam Mecmuası* ol-
sun, İttihat ve Terakki devrinde yayınlanan çok önemli dergilerdir. Bunla-
rın hepsi ideolojiktir. Hiçbirisi siyaset nedir, siyaset felsefesi nedir, bunlar
nasıl incelenmelidir, demiyor. Herkes siyaset mimarı, fakat siyaset bilimci-
si değil. Ama bunlar mühimdir, bunlar malzemedir. H l  çalıŐılmayı bekli-
yor. Unutmayınız ki mesela Yusuf Akçura hakkında en doğru dürüst yazılar
yine dışarıda çıkmıştır. Akçura hakkında T rk de bir sürü başka kitaplar
vardır. Bazılarının içinde güzel malumat vardır. Fakat bunlar ancak Yusuf

Akçura'yı incelemek için malzeme olarak kullanılabilir. Velhasıl siyaset ilmi yoktur. Cumhuriyet'in ilk devrinde yani II. Dünya Savaşına kadar ortaya konan bir sürü çalışma gerçek manada siyasî ilim çalışması değildi. Bunlar da Cumhuriyet'i savunan, yahut Cumhuriyet'i yeren ondan sonra gelecek nesle malzeme hazırlayan kimselerdir. Mesela Recep Peker'in meşhur dersleri vardır.

İnkılap Dersleri.

O dersler ilginçtir. Ama siyaseti anlatmıyor. Bilakis yol çiziyor. İdeolojik şeylerdir. Veyahut da Atatürk aleyhine yazılmış şeyler vardır. İsmi unuttuğum eski şeyhülislamdı...

Mustafa Sabri.

Evet. Mustafa Sabri'nin yazdıklarına bakarsanız ideolojik şeylerdir. Değim gibi malzemedir. Benim kanaatimce ilk siyasî yazılar partilerin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. 1945'te çok parti sistemine geçildikten sonra birdenbire eskiden mevcut olmayan bir varlık ortaya çıkıyor: Partiler. Nedir bu? Bizde parti olmuş muydu? Var mıydı, yok muydu? Bunu da ilk defa benim bildiğim kadarıyla Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki* adlı 1948'de yazdığı bir kitapta inceliyor. Bence ilk inceleme budur. Pek o kadar ilmi olmamakla beraber İttihat ve Terakki ile ilgili çok ilginç şeyler söylüyor. Tabii buna benzer fakat aynı kategoriye girmeyen İttihat ve Terakki'yle ilgili başka bazı yayınlar da vardır. Hatıratlar da vardır ama, onları Ahmet Bedevi Kuran'la karıştırmamak lazım.

Osmanlı siyaset tarihi itibarıyla Fuat Köprülü'yü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Fuat Köprülü'nün tarihi anlatış şeklinde falan çok malzeme vardır. Fakat o devirdeki felsefeyi falan teferruatına girerek bir sistem içinde analizi yoktur. Kitaplarından bir sürü şeyler çıkartabilirsiniz ama sistematik değildir onlar. Siyaset felsefesi değil normal tarihtir. Akıncıları alınız mesela. Bu başlıbaşına çok sağlam bir siyasî araştırmaya konu olabilir. Akıncı felsefesi neydi? Teşkilatı neydi? Devletle ilgisi neydi? Kuvveti nasıldı? Yani siyaseti incelemek demek, devlet gücünü ya da devlet dışında ve devleti yönlendiren güçleri incelemek demektir. Kısa bir tabirle siyaset, siyaset gücünün incelenmesidir. Siyaset ilmi budur; bunu tarihten ayırmak lazım. Tarihte de siyasî gücün ne gibi neticeler doğurduğunu inceleriz. Mesela Fatih Sultan Mehmet'i alıp da onun kanunnâmelerini incelediğiniz zaman, orada baş-

tan aşağı bir siyaset var, bir siyaset felsefesi var. Fakat o felsefe, o kanunn meleri inceleyecek olan kimse tarafından bulunacaktır.  nk  Fatih siyaset felsefesi yapmamıŐtır, siyaset tatbikatı yapmıştır. Kanunn meler tatbik edilen kurallardır. O kuralları incelemek ve kuvvet açısından ele almak siyaset ilmi demektir. Bizde bunun ilk arayıŐları çok partili sisteme geçiŐle oldu. Parti ne demektir? Siyasî parti hükümet kuvvetini, iktidarı ele geçirmek demektir. Bir yoldur bu. Siyasî parti baştan sonuna kadar siyas dir. Ve amacı -tekrar ediyorum- iktidarı yani devlet gücünü meŐru yollardan giderek ele geçirmektir. Eğer devlet gücünü ele geçirmek teŐebbüsleri olmasa, o zaman tarih de olmaz. Tarih budur. Baştan sonuna kadar, Cengiz Han'dan itibaren hepsi bu kudreti ele geçirmek etrafında dönüyor. İŞte siyasî partiler ilk defa yalnız üç beş düŐünür durumunda olanlara değil halka da etki etti. Demek ki biz de devleti Şu veya bu Şekilde etkileyebiliriz, diye. Bunu yabana atmamak lazım.  nk  devletten o kadar çok Şey görmüş ki, hem iyi hem de kötü Şey görmüş ki adamcağız, benim devlete m dahalem olursa çok iyi olur diyor. Ben 1946 seçimlerine bizzat bir dergi için röportaj olarak yazmak üzere Őahit olmuş bir kimseyim. Bir bakıma ben de tarih denilecek bir adamım.

Hangi dergi hocam?

İsmini Şu anda çıkaramıyorum. Enver Esenkova isminde bir arkadaŐım çıkarıyordu. Sonradan Basın-Yayın Umum Müdürü oldu. Seçimler sırasında o halkın canlılığını görseydiniz. Bir gün evvel  l  gibi duran bir halk birden canlanmıŐ, hareket etmiş, demokrasi var diyor. Ve ben hâlâ o günü unutamıyorum. Ve benim *Demokrasi Tarihi* kitabımın ana kaynağı da o günkü tecr bemdir. Bu halk nasıl böyle harekete geçmiŐtir, nasıl böyle yapmıştır, diyerek onu merak ettim. Eskiden de merakım vardı fakat bu çok daha canlandırdı. Aynı zamanda  niversiteye devam ediyordum, öğrenciydim. Aramızda konuŐuyorduk tabii. *Marko Paşa*'yı Aziz Nesin çıkarıyordu, sıcak ekmek gibi gelir gelmez satılıyordu. Etrafında da polisler duruyordu, kimler alıyor *Marko Paşa*'yı diye bakıyorlardı. Bazılarını sorguya çekiyorlardı falan. Ben de alıyordum. Nefis hiciv vardı içinde. *Vatan* okuyordum, *Vatan* muhalifti. Anlatmak istediğim Şudur ki, siyasî partilerin ortaya çıkıŐı siyasî düŐünceye karşı birden bire büyük bir ilgi uyandırdı. İŞte bunun neticesi olarak ilk defa Türkiye'de siyasî partilere tamamıyla adanmıŐ bir kitap ıktı. O da Tarık Zafer Tunaya'nın *Türkiye'de Siyasî Partiler* kitabıdır. 1952 senesinde ıktı. Ben o zaman Hukuk Fakültesi'nde Tunaya'nın öğrencisiydim. O zaman bu meselelerin odaklandığı yer Hukuk Fakültesi'ydi. Orada konuŐuyorduk. İlk defa derslerinin bazılarında (o, Amme Hukukunda Recai

Okandan'ın asistanıydı) Fransa'daki siyasî ilim yazarlarından mesela Du-verger'den -o zaman çok büyük isimdi- ve siyasî sistemlerden söz etmeye başlamıştı. Tunaya'nın kitabı hakikaten çok önemlidir.

Peki Mülkiye Mektebi?

Mülkiye çok ilginçtir. Mülkiye malum Abdülhamid döneminde kurulmuş. Derler ya; Türkiye'de ne çıkmışsa askeriyeden ve mülkiyeden çıkmıştır, diye; doğrudur. Fakat Mülkiye'nin maksadı tatbikatçı yetiştirmektir. Öyle bir tesadüf ki, benim Yıldız Üniversitesi'nde kurmak istediğim Tarih Enstitüsü de Abdülhamid'in Mülkiye Mektebi'ne yerleşecek. Ne tesadüf. Mülkiye'de iyi hocalar da vardı ama tatbikatçıydı. Zaten bizde okutulan dersler iyi idareci yetiştirme dersleriydi. Halkı nasıl idare edeceksiniz. Karşınızdaki bulunan zat doktorasını Amerika'da yapıyor, bir hayli şeyler okumuş, görmüş, incelemiş ve Türkiye'deki siyaseti başka şekilde almaya karar vermiş bir kimse. 1953-56 arası Ankara'da askerliğimi yaptım. Akşamları bilhassa teğmenlik zamanımda Milli Kütüphane'ye gidip gazetelerden, dergilerden malzeme topluyordum. Ben başka şekilde bir şey yazacağım, dedim. Öyle yazacağım ki gerçeği söyleyeceğim, ne olup bittiğini söyleyeceğim; hatta tezimi yazmak ve sunmak için giderken burada helalleştik. Belki ben dönmem, dedim. Okursanız görürsünüz, solculardan bahsediyorum, Behice Boran'lara nasıl eziyet ettiler falan. Bunlar mekteplerde yazdığı şey. Haklıydı, haksızdı ama bunlar mekteplerde yazdığı şeyler. Madem fikir hürriyeti var diyoruz, demokrasi var diyoruz. Adamı bir şey söyledi diye atıyorsun yerinden. Yine o kitapta bu laikliğin nasıl olduğunu, Türkiye'de memnuniyetsizlik yarattığını, çünkü tam manasıyla toplumun isteğine uygun bir tarifi olmadığını falan söyledik. Kitap çıktı ve birdenbire adeta Türkiye hakkında bir şey bilmek isteyenlerin, modern Türkiye hakkında ve bilhassa parti meselelerini bilmek isteyenlerin bilgi kaynağı haline geldi. Okursanız, orada aşağı yukarı sosyolojik, ekonomik bir sürü faktörlerin etkileri var. Ve birleştirilerek, sentez yaparak, muazzam malzemedeki 304 sayfalık bir şey çıktı. Türkiye'de de birçok yerde eleştirisi müspet olarak yapıldı. Dışarıda fevkalade güzel tanıtımlar okudum. Tabii şahsî bakımdan hemen benim yerimi tespit etti. Tamamıyla meçhul bir adam iken birden bire Amerika gibi bir yerde ismimiz duyulmaya başladı. Meslekî bakımdan bana büyük faydası oldu. Sonra arkadaşlar dediler ki bunu Türkçe'ye çevirmek lâzım. Fakat yayıncı bulamadım. Tuttum kendi paramla çevirttim. 4 bin liraya çevirttik. O zamanın 4 bin lirası iyi paraydı. O zaman 4 bin lira 4 bin dolardan fazlaydı.

Tam olarak kaç senesi?

1967 senesi. Yani kitabın İngilizce çıkışından 5 sene sonra falan. Fakat kitap hemen boykot edildi. Sağcılar da solcular da kitabı boykot ettiler ve kitap satılmadı. Ne yapacağım? İnanmazsınız kitap yığıldı eve. O zaman en meşhur dağıtımcıya vermiştim. Arkadaş senin kitabı kimse almıyor dedi. Kitapları aldık, eve getirdik. Evin bir odasını doldurdu. Az kitap değil, 3 bin kitap. Benim küçücük bir yeğenim var. Geldi, “Amca bütün bu kitapları sen mi yazdın?” diyor. Çocuk tek kitap olduğunu düşünemiyor. “Ne zaman yazdın?” Ve bana aslan gibi bakıyor; benim ne amcam varmış, bu kadar kitap yazmış! O kitaplar orada bir sene durdu. Nihayet başımdan defolsun gitsin dedim. Bir işportacı buldum, tanesi 3 liradan o kitapları ona bıraktım. Ve bir daha tevbe Türkiye’de kitap yayınlamam, dedim. Çünkü bana bayağı masrafa mal oldu. Bir ara Şükrü Hanioglu’nu gördüm. “Hocam o kitaptan var mı sizde?” dedi. “Hangi kitabım?” dedim. “O kitap bulunmuyor” dedi. Ondan sonra Anadolu’ya, Konya’ya gittim. Oradaki adamlar da soruyor. O zaman fark ettim ki, kitabı anlamaya başlamışlar. Kitap 1967’de yayınlandı, benim anlattığım şey 1970’lerde oldu.

70’lerin sonları ya da 80’lerin başları olmalı.

Demek ki o kadar geçmiş. Ben bir daha alâkadar olmadım. Bambaşka şeyler yazdım. Fakat o tarihlerde, o şekilde düşünen, yazan yoktu. Yazılışından on sene, on beş sene sonra Türkiye’de de fikirler değişmiş, anlaşılmış. Bir hayli memleket dolaştım, fakat hiçbir yerde gerek sürat bakımından gerek hacim bakımından olsun Türkiye’de meydana gelen değişiklikleri görmedim. En büyük değişiklik Türkiye’dedir. Mesela komünist memleketlere giderim ben. Bulgaristan, Macaristan, Romanya hepsini kaç defa gördüm. İnsanlarıyla da konuşuyorum. Türkiye’nin bilhassa 1980’den sonraki değişmesini hiçbir yerde göremezsiniz. Komünist memleketlerde meydana gelen değişme sathîdir, yüzeydedir. Bizde değişme köküne kadar gitmiştir. Derinliğine değişmedir. Ki Yıldız’da bizim kurmak istediğimiz enstitünün bir maksadı da budur. Bu değişmeyi incelemek. Değişme fikrini. Değişmenin kendisi ayrı, fikri ayrıdır.

Literatüre dönersek...

Dış ilişkilerle ilgili bir sürü kitaplar çıktı bizde. Bunlar da önemlidir. Çünkü bilhassa hatıratlar Türkiye’nin dış siyasetinin nasıl geliştiğini çok iyi gösterir. Ondan sonra bazı ilk devreye ait, çok partili devre başladıktan sonra yazılmış hatıratlar vardır. Daha doğrusu o devrede siyasete karışmış,

sonra elini siyasetten çekmiş kimselerin hatıratı vardır. Ki bu da Türkiye’de siyasetin gelişmesi için birinci derecede malzemedir. Ben bu hatıratları bir ara toplamak istemişim. Tahminimden fazla buldum. Türkiye’de herhangi bir siyaset bilimcisinin bu hatıratları sistematik olarak incelemesi lazım. Bu her devre için mühimdir. İttihat ve Terakki devresi için mühim, Cumhuriyet’in ilk devreleri için mühim. Tabii bu siyasî hatıratları çok dikkatle ele almak lazım. Çünkü genellikle hatırat bir adamın zamanını anlatmak ve kendisinin bu olayları nasıl gördüğünü izah etmekten ziyade, ben bunu yaptım, şunu yaptım, Türkiye’yi ben idare ettim gibi kendini övmekten ibaret oluyor. Buna rağmen mevcut bütün hatıratları bence siyasî ilimci olarak bir araya toplayıp bunları incelemek, hiç olmazsa bir envanterini çıkarmak lazım. Tabii bunun yanında o devirde çıkmış ve Türkiye’de siyasî düşüncenin gelişmesinde birinci derecede rol oynamış dergileri de mutlaka hesaba katmak lazım. Bunların arasında mesela *Yön* dergisi çok mühim dergidir. Ona karşılık olarak rahmetli Aydın Yalçın’ın yayınladığı *Forum* var. Bende bu dergilerin koleksiyonları vardır. Çünkü benim *Demokrasi Tarihi* 1960’da bitiyor. Ondan sonraki devreyi ben makalelerde inceledim. Onları bir kitap haline getirip *Demokrasi Tarihi*’ne uygun metotla tamamlayacaktım. Ama zaman benden daha kuvvetli çıktı, beni senelerce geride bıraktı. Ama bende toplanmış birçok dergi koleksiyonları var. *Aydınlık* var, İslâmcı dergiler var. Siyasî ilimde Türkiye’de birinci derecede malzemeler bunlardır. Ayrıca bu dergiler ve kitaplar halkı eğitmiştir. Her grup kendine göre bir dergi çıkarmıştır. Bazıları üç-dört sayı sonra yok olmuştur. Yine de bir şeyler ifade ederler. Malum siyaset ilmi en azından dört bölümden oluşur. Bunlar siyasî felsefe, idare, dış işler ve mukayeseli siyasettir. Bizde siyaset aynı zamanda anayasacılar tarafından verilir ki, onların kitaplarını da okumak gerekir. Fakat bunlar şüphesiz daha fazla hukukî açıdan anayasayı ele alırlar. Bazıları bayağı faydalıdır. Mesela Ali Fuat Başgil’in *Anayasa Hukuku* çok kıymetli bir kitaptır. Benim hocam olmuş olan Nail Kubalı’nın kitabı fena değildir. Ankara Siyasal’da Mümtaz Soysal vardır. Bir sürü başka isim verebilirim. Bir de bunların dışında Türkiye’de siyasetle uğraşan gazetecilerin kitapları çok mühimdir. Mehmet Ali Birand mesela. Bilhassa askerî müdahaleler konusunda. Onun yanında daha bir sürü başka kitap mevcuttur. Bunlar daha ziyade siyaset ilmi değil siyaset ilmine malzemedir. Fakat bir devreyi, belirli bir olayı ele alan bir kimse bunları inkâr edemez. Yani bunları okuması lazım. Fakat bana öyle geliyor ki Türkiye’de hâlâ tam manasıyla bu memlekete has, bu memleketin tarihi ve güncel düşüncesini aksettirecek, bizim toplumun siyasî düşüncesini, bizim toplumu anlatacak bir siyasî ilim ekolü yoktur. Oluşmamıştır henüz. Ve bizim nereye gittiğimiz, nereden

geldiğimiz bilinmezse uzun zaman da olmayacaktır. Böyle bir ekolün ortaya çıkması için her Şeyden evvel Osmanlı tarihini ve düşüncesini bilmen lazım. Ben bu konuŐmada oraya girmedim tabii. Söyleyecek birçok Őeylerim var o konuda. Onun yanında bugününden emin, yarınına güvenle bakacaksın. Yani tam manasıyla yerleşmiş bir cemiyet olduktan sonra, o zaman daha iyi, son Őeklini almıŐ bir Türk siyasi ilim anlayıŐı ortaya çıkabilir. Bugün için daha fazla eklektiktir. Sağdan soldan aldığımız birçok teorileri, bilgileri okutmakla iktifa ediyoruz. Türkiye'deki arkadaŐların verdikleri derslerin programına bakıyorum; bazen kendi fikirleri olmakla beraber geniŐ çapta sağdan soldan alınmış Şeyler. Bence son nokta olarak Şunu da belirteyim ki Türk siyasi ilmini tam manasıyla inceleyecek, ortaya koyacak bir yazarın her Şeyden evvel bu toplumu, tarihini köküne kadar bilmesi ve gerçek manada onu sevmesi lazım. Kendini ona kafaca verebilmesi lazım. Beni çekiyor bütün bunlar. Ben bunları size zevkle anlatıyorum. Çünkü bunlar beni ayakta tutuyor. Bu benim toplumum. Bunlar beni ben yapan kuvvetlerdir. O bakımdan hâlâ okuyorum, hâlâ yazıyorum. Bir insan bir Şeye yalnız ruhen değil kafaca da bağlanırsa, ikisi biraraya gelirse, o zaman bir netice çıkıyor.

Hocam, çok teŐekkür ediyoruz.

Düzenleme: Gökhan etinsaya

*Doç. Dr. , İstanbul Teknik Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü*